

بهره‌مندی از آزادی‌ها و پیش از آن، لازم است ضمن مراجعه به مقامات مربوطه مجوز دریافت کنند. این سازکار در حقیقت توانایی اعمال حق یا آزادی یادشده را دشوار کرده، می‌تواند آن‌ها را از پیگیری موضوع منصرف می‌کند. علاوه بر این در صورتی که رویه‌های شفاف و موازین و معیارهای روشنی در این زمینه پیش‌بینی نشده باشد، ظرفیت اعمال سلیقه مقامات مربوطه در فرایند مجوز قابل انتظار است. به‌ویژه اگر اجتماعات به قصد ابراز اعتراض یا مطالبه از همین مقامات باشد که در این صورت صدور مجوز دور از انتظار است. همچنین انباشت اعتراضات که به دنبال به رسمیت نشناختن حق اعتراض افراد ایجاد می‌شود، می‌تواند در بازه‌ای کوتاه به افزایش گستره اعتراضات دامن بزند.^۱

در نظام اطلاع‌پیشینی متقاضیان برگزاری تجمع یا راهپیمایی باید پیش از برگزاری مراتب را به اطلاع مقامات مربوطه برسانند. در این سازکار نیازی به دریافت تأییدیه از این مقامات و مراجع وجود ندارد و صرف اطلاع‌رسانی کفایت می‌کند. این روش نسبت به سایر روش‌ها منطقی‌تر به نظر می‌رسد؛ چراکه هم مانع اعمال حقوق و آزادی شهروندان نمی‌شود و هم امکان تأمین نظم عمومی را که تکلیف دولت‌هاست فراهم می‌کند. در حقیقت این روش دولت را در ایفای دو تعهد خود، یعنی تأمین آزادی‌های عمومی و نظم عمومی یاری می‌رساند.^۲ با توجه به مزایای این سازکار، نظام حقوق بین‌الملل بشر آن را به‌عنوان سازکار مختار این نظام برگزیده است.^۳

سازکار دیگر نظام تعقیب پسینی است که به‌موجب آن چنانچه در جریان اعمال این آزادی‌ها، اضرار به غیر صورت گیرد، دولت وارد عمل شده و خاطی یا خاطیان را مورد پیگرد قرار می‌دهد. در این سازکار، برخلاف اظهارنظر برخی، نظم عمومی جایگاهی هرچند کم‌رنگ

۱- اظهارنظر کارشناسی پیرامون طرح نحوه تشکیل اجتماعات و راهپیمایی‌ها (۱۳۹۷). مرکز پژوهش‌های مجلس. شماره ثبت ۰۴۷۸. ص ۲.

۲- همان، ص ۳.

۳- اسلامی، رضا. کمالوندی، محمد مهدی (۱۳۹۳). همان، ص ۲۰۳. به نقل از رأی کمیته حقوق بشر در قضیه کیونما علیه دولت فنلاند:

Kivenmaa v Finland

دارد؛ چراکه اقدامات دولت از واکنش‌های پسینی فراتر نمی‌رود، اما همین واکنش‌های حداقلی نیز اهمیت نظم عمومی را برای طرف‌داران این سازکار نشان می‌دهد. می‌توان اهمیت ناچیزی را که در این سازکار نسبت به نظم عمومی مبذول می‌شود عیب این سازکار دانست؛ زیرا همان‌طور که گفته شد نظم عمومی هرچند به‌عنوان نقطه مقابل آزادی‌ها مشاهده می‌شود، با نگاهی عمیق‌تر می‌توان آن را بستری برای اعمال و تضمین این آزادی‌ها تلقی کرد. قانون اساسی جمهوری اسلامی این سازکار را برگزیده است.

پیشینه اصل ۲۷ و قوانین و مقررات مربوط به اجرای آن

یکی از ویژگی‌های کلیدی انقلاب اسلامی ایران که آن را از سایر انقلاب‌های مطرح جهان متمایز می‌کند، اجتماعات مسالمت‌آمیزی بود که البته از جانب رژیم حاکم به خشونت، درگیری و خونریزی کشیده می‌شد و مقبولیت نداشتن آن رژیم را در عالم بیش از پیش نمایان می‌کرد. در این مقطع که انقلابیون بایستی پایه‌های نظامی نو را بی‌ریزی می‌کردند، یکی از دغدغه‌های آنان تأمین حقوق و آزادی‌های مشروع بود و این مهم در جریان بررسی اصول پیشنهادی قانون اساسی در مجلس بازنگاری نهایی قانون اساسی ۱۳۵۸ خودنمایی می‌کند. دغدغه نمایندگان این مجلس در عدم تکرار وقایع تلخی که بر آن‌ها رفته در جای جای مشروح مذاکرات این مجلس قابل مشاهده است.

در جریان تصویب «اصل ۲۷»^۴ نظرات و دیدگاه‌های مختلفی بیان شد و نکته جالب توجه اینکه قانون‌گذار اساسی از سازکارهای پیش‌گفته غافل نبوده است. در پیش‌نویس جاری در مجلس اصل یادشده تنها به دو قیدی که اکنون نیز وجود دارد، مقید شده بود. اما در میانه بررسی اصل دو تن از نمایندگان برافزودن قید اطلاع قبلی اصرار ورزیدند. با توجه به اینکه نمایندگان درباره این اصل اختلاف نظر بسیاری داشتند، بررسی آن در سه جلسه مجزا انجام شد. اصرار نمایندگان

۴- شماره اصل در جلسات مجلس مختلف است و شماره ۲۷ پس از سامان‌دهی این شماره‌ها به این اصل اختصاص داده شد.

یادشده تا حدی بود که در اصل پیشنهادی که در جلسه پایانی به رأی گذاشته شد، قید مزبور نیز آمده بود؛ اما در نهایت مورد پذیرش نمایندگان قوه مؤسس قرار نگرفت.^۵

۱. قوانین و مقررات مرتبط

در اجرای این اصل، قوانین و مقررات مختلفی در این دوره چهار ساله به تصویب رسیده است که می‌توان به شرح زیر عنوان کرد:

۱. قانون فعالیت احزاب، جمعیت‌ها و انجمن‌های سیاسی مصوب ۱۳۶۰؛
۲. قانون نحوه فعالیت احزاب و گروه‌های سیاسی مصوب ۱۳۹۵؛
۳. آیین‌نامه چگونگی تأمین امنیت اجتماعات و راهپیمایی‌های قانونی مصوب ۱۳۸۱ هیئت دولت؛
۴. آیین‌نامه اجرایی ماده ۱۳ قانون نحوه فعالیت احزاب و گروه‌های سیاسی ۱۳۹۷.

همان‌طور که در سیاهه قوانین و مقررات قابل مشاهده است، قانون خاص و مستقلی در راستای اجرای این اصل و آزادی مندرج در آن ارائه نشده و احکام مربوط به این موضوع در قانون آمده است و به احزاب و گروه‌های سیاسی اختصاص دارد. قانون‌گذار عادی برخلاف قانون‌گذار اساسی بین آزادی اجتماعات و راهپیمایی‌ها که جنبه موقتی داشته با آزادی ایجاد تشکل و انجمن (موضوع اصل ۲۶) تمایزی قائل نشده است.

۲. اخذ مجوز پیش‌بینی؛ رویکرد مختار قانون‌گذار

عادی

سازکار مختار در قانون سال ۱۳۶۰، حسب مورد اجتماعات و راهپیمایی، سازکار اخذ مجوز پیشینی و اطلاع قبلی بوده است. توضیح آنکه در مورد اجتماعات بایستی وزارت کشور مجوز مربوطه را برای متقاضیان صادر می‌کرد و در مورد راهپیمایی‌ها در صورتی که پس از اطلاع

۵- دو نماینده اصرار به افزودن قید اطلاع قبلی، یکی آیت‌الله موسوی تبریزی و دیگری شهید ربانی املشی داشتند. برای اطلاعات بیشتر ن. ک به «صورت مشروح مذاکرات مجلس بررسی نهایی قانون اساسی» (۱۳۶۴). اداره کل امور فرهنگی و روابط عمومی مجلس شورای اسلامی. جلسات ۲۶، ۲۸ و ۶۵. صص ۷۱۳، ۶۸۳ و ۷۱۰-۱۷۹۸ و ۱۷۹۷-۱۷۹۸